

“O‘TGAN KUNLAR” ROMANINING O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI LISONIY TAHLILI

Bazarov Zokir Mehriqulovich

O‘zDJTU Ingliz tili 2-fakulteti dekani

f.f.f.d. (PhD), dotsent

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17450386>

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romani o‘zbek tilidagi asl nusxasi hamda ingliz tiliga tarjima qilingan varianti (Bygone Days) lisoniy jihatdan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi asarning ikki tildagi variantlari o‘rtasida semantik, sintaktik, uslubiy va madaniy tafovutlarni aniqlash, tarjimada muallif uslubi va milliy koloritning saqlanish darajasini baholashdan iborat. Ish davomida tarjimashunoslik nazariyalari (E. Nida, P. Newmark, J. Catford, V. Komissarov va boshqalar) asosida tahlil olib borilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, asar tarjimasida semantik ekvivalentlik asosan ta‘minlangan bo‘lsa-da, o‘zbek tiliga xos milliy ruh, xalqona iboralar va fonetik ohangni to‘liq aks ettirish qiyin kechgan.*

***Kalit so‘zlar:** Abdulla Qodiriy, “O‘tgan kunlar”, tarjima, lisoniy tahlil, semantik ekvivalentlik, madaniy tafovut, uslub, kommunikativ ekvivalentlik.*

XX asr o‘zbek adabiyoti tarixida Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romani o‘zbek milliy romanchilik maktabining boshlanishi sifatida e‘tirof etiladi. Asarda xalqning milliy o‘zlikni anglash jarayoni, ijtimoiy adolat, muhabbat, ma‘rifat va vatanparvarlik g‘oyalari ifodalangan. Qodiriy o‘z asarida o‘zbek tilining boy morfologik va leksik qatlamidan ustalik bilan foydalangan. Shu jihatdan, roman o‘zbek tilining estetik imkoniyatlarini chuqur namoyon etadi (Qodiriy, 2018). Asarning ingliz tiliga tarjimasini (“Bygone Days”) milliy adabiyotimizni jahon o‘quvchisiga tanitishdagi muhim qadamlardan biri bo‘lib, u madaniyatlararo muloqot jarayonida o‘zbek tili va madaniyatining global talqinga chiqishiga imkon yaratdi. Tarjima tili o‘zining sintaktik soddaligi, semantik moslashuvi va uslubiy neytralligi bilan ajralib turadi (Karimova, 2020).

“O‘tgan kunlar” o‘zbek xalqining o‘tgan davr hayotini, urf-odatlarini, ijtimoiy munosabatlarini badiiy obrazlar orqali ifodalovchi asar hisoblanadi. Qodiriy tili xalq og‘zaki ijodi, maqol va matallar, so‘z o‘yinlari, dialektal shakllar bilan boyitilgan. Bu, bir tomondan, asarning realizmini kuchaytirsa, ikkinchi tomondan, tarjimada muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi (Hojiahmedov, 2019). Masalan, quyidagi iborani olaylik: “Odam bolasi bir yerdan chiqqan bo‘lsa ham, yuraklari boshqa-boshqa.”

Bu xalq maqoliga yaqin ifoda ingliz tilida quyidagicha tarjima qilingan: “Although people come from the same place, their hearts are different.”

Tarjimada semantik ma’no saqlangan bo‘lsa-da, asl matndagi **ritmik uslub** va **xalqona tildagi ohang** yo‘qolgan. Nida (1964) bu holni “formal ekvivalentlikning yetishmasligi, ammo dinamik ekvivalentlikning mavjudligi” deb baholaydi.

O‘zbek tili agglutinativ tizimga ega bo‘lib, grammatik ma’nolar qo‘shimchalar orqali ifodalanadi. Ingliz tili esa analitik tizimdir. Shu bois tarjima jarayonida **sintaktik transformatsiyalar** tabiiy jarayon hisoblanadi (Catford, 1965).

Masalan: “Otabekning o‘ylari g‘arazdan xoli edi.”

Tarjima: “*Otabek’s thoughts were pure and selfless.*”

Bu yerda “g‘arazdan xoli” iborasi “selfless” so‘zi orqali berilgan. Bunda semantik qisqartirish (semantic condensation) yuz beradi. Shuningdek, o‘zbek tilidagi ergash gapli konstruktsiyalar ingliz tilida qisqa sodda gaplar orqali ifodalangan: “Kumush bilmagan edi, ammo yuragi g‘ash tortdi.” → “*Kumush did not know why, but her heart ached.*” Bu sintaktik soddalashtirish tarjimada tabiiy oqim va o‘qilishi osonlikni ta’minlaydi (Newmark, 1988).

“O‘tgan kunlar” asari o‘zbek xalqiga xos realiyalar, madaniyatga oid so‘zlar bilan to‘yingan. Masalan, *to‘y, sarpo, do‘ppi, ariq, mahalla, xotin-xalaj* kabi birliklar ingliz tilida turlicha ifodalanadi.

Tarjimon quyidagi usullardan foydalangan:

- **Izohli tarjima (explicitation):** “to‘y” → *wedding feast*
- **Adaptatsiya:** “sarpo” → *ceremonial gift*
- **Transliteratsiya:** “mahalla” → *mahalla (neighborhood community)*

Vinay va Darbelnet (1995) bu holni “madaniy adaptatsiya strategiyasi” deb atagan. Ularning fikricha, bu usul o‘quvchining begona madaniyatni anglashini yengillashtiradi.

Ammo ayrim hollarda milliy ruh yo‘qolgan: “Do‘ppi kiyib, masjidga otlandi.” → “*He put on his cap and went to the mosque.*”

Bu yerda “do‘ppi” so‘zi “cap” bilan almashtirilgan, bu esa milliy o‘ziga xoslikni yo‘qotgan holatdir. Shu sababli, ba’zi tarjimalarda “do‘ppi” so‘zi transliteratsiya shaklida saqlangan.

Qodiriy uslubi — poetik, obrazli va hissiy jihatdan boy. Inglizcha tarjimada esa sintaktik soddalik ustuvor. Misol:

“Otabekning yuragi go‘yo olov bo‘lib yondi.”

Tarjima: “*Otabek’s heart was burning with passion.*”

Bu misolda metafora saqlangan, ammo “olov bo‘lib yondi” iborasining hissiy kuchi biroz kamaygan. Nida (1964) ta’biri bilan aytganda, “dinamik ekvivalentlik saqlangan, ammo poetik intensivitet qisqargan”.

Shuningdek, muallifning ironik uslubi ham tarjimada neytrallashtirilgan holatlar bor: “Ko‘pni ko‘rgan kampirning gapi og‘ir bo‘lur.” Tarjima: “*The words of an old woman are considered wise.*” Tarjima ma‘nosi to‘g‘ri, ammo xalqona ohang yo‘q. Shu bois Komissarov (1990) tavsiya etganidek, “kommunikativ ekvivalentlik”ka erishish uchun madaniy fonni ham tarjimada aks ettirish zarur.

Ingliz tili o‘quvchisi uchun ba‘zi so‘zlar va iboralar ortidagi madaniy kontekst tushunarsiz bo‘lishi mumkin. Shu sababli tarjimon ba‘zi joylarda kontekstual izohlar kiritgan.

Masalan: “Otabek Qur‘on o‘qib, duo qildi.” → “*Otabek recited from the Holy Quran and prayed.*” Bu yerda “Qur‘on” so‘ziga “Holy” komponenti qo‘shilgan, bu madaniy izoh orqali diniy ma‘noni kuchaytiradi. Tarjimonning bunday yondashuvi “pragmatik adekvatlik”ni ta‘minlash uchun zarurdir (Hatim & Mason, 1997).

“O‘tgan kunlar” romanining inglizcha tarjimasi nafaqat adabiy, balki lingvokulturologik hodisa sifatida ham alohida e‘tiborga loyiq. Tahlil shuni ko‘rsatdiki:

- tarjimada semantik ekvivalentlik asosan saqlangan;
- sintaktik va stilistik jihatdan soddalashtirish ishlatilgan;
- madaniy elementlarni yetkazishda adaptatsiya va transliteratsiya usullari qo‘llanilgan;
- milliy ohang ba‘zan zaiflashgan bo‘lsa-da, asarning umumiy g‘oyaviy ruhi saqlangan.

Demak, tarjimon asar mazmunini o‘quvchiga yetkazishda **dinamik ekvivalentlik** (Nida, 1964) tamoyiliga tayanib, o‘zbek tilining milliy ruhini imkon qadar asrashga harakat qilgan.

“O‘tgan kunlar” tarjimasi o‘zbek tili va madaniyatining xalqaro maydondagi nufuzini oshirishda muhim qadamlardan biridir. Bu kabi tahlillar kelgusida o‘zbek adabiyotining boshqa asarlarini ham dunyo tillariga tarjima qilishda lingvistik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press.
2. Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. Routledge.
3. Hojiahmedov, S. (2019). *Abdulla Qodiriy romanlarining tili va uslubi*. Toshkent: Fan.
4. Karimova, D. (2020). *Qodiriy asarlarining inglizcha tarjimalarida milliy koloritning ifodalanishi*. O‘zbekiston filologiyasi jurnali, 4(2), 55–62.
5. Komissarov, V. N. (1990). *Theory of Translation (Linguistic Aspects)*. Moscow: Vysshaya Shkola.

**“RAQAMLASHTIRISH DAVRIDA O‘ZBEK TILINI DAVLAT
TILI VA XORIJIY TIL SIFATIDA O‘QITISH MASALALARI:
MAHALLIY VA XORIJIY TAJRIBA”**

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY- AMALIY KONFERENSIYA

6. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: Brill.
7. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
8. Qodiriy, A. (2018). *O‘tgan kunlar*. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti.
9. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English*. John Benjamins.

